

Kraków, 16 maja 2023 r.

Ks. prof. dr hab. Józef STALA
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
<https://upjp2.edu.pl/>
jozef.stala@upjp2.edu.pl

Recenzja

rozprawy doktorskiej

Pana mgra lic. Damiana ZAKRZEWSKIEGO:

***Rola mediów społecznościowych w wychowaniu do wiary.
Studium pastoralne
na przykładzie treści katolickich YouTube'a***

napisanej pod kierunkiem

Księdza prof. dra hab. Jana Kazimierza PRZYBYŁOWSKIEGO,

w Katedrze Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych,

Wydziału Teologicznego,

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego,

Warszawa 2023, stron 260

„Wychowanie w wierze dokonujące się w ramach katechezy różni się od pozostałych rodzajów wychowania tym, że inny stawia sobie cel i inne realizuje zadania. Przekaz wiary nie może tylko polegać na przekazywaniu wiadomości religijnych i na ich przyswojeniu przez katechizowanych, lecz ma na celu rozwijać i kształtować ich wiarę. Tymczasem sytuacja, w jakiej dokonuje się dziś wychowanie w wierze, jest inna niż kiedyś. Dawne wychowanie religijne zakładało istnienie wspólnoty wiary i dlatego przekaz katechetyczny mógł ograniczać się do podawania samych informacji o wierze. Dzisiaj natomiast nie można zakładać istnienia wspólnoty wiary i dlatego rzeczą istotną dla katechezy jest stworzenie wychowankom również możliwości przeżycia i doświadczenia wartości religijnych we wspólnocie katechetycznej. Skuteczność jakiegokolwiek wychowania zależy od możliwości przeżycia i doświadczenia wartości. To właśnie z tej racji wychowanie rodzinne jest w tak dużym stopniu owocne. Podobnie ma się rzecz z wychowaniem religijnym. Tam, gdzie rodzina nie daje i nie zapewnia swoim członkom możliwości przeżycia i doświadczenia wiary, winny ją w tym względzie wesprzeć i dopełnić inne środowiska wychowawcze, w tym również wspólnota katechetyczna” (*Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, nr 37).

We współczesnym kontekście społeczno-kulturowym niezwykle ważne staje się przygotowanie młodego pokolenia do przyjęcia i rozwoju wiary. Dlatego często w publikacjach katechetycznych i pastoralnych pojawiają się sformułowania takie jak „wychowanie w wierze”, „wychowanie wiary”, „wychowanie w duchu wiary”, „wychowanie do wiary”, „inicjacja w życie wiarą”, co oznacza, że współcześni teologowie pastorałści i katechetycy zdają sobie sprawę z ważności i aktualności tego zagadnienia. Stąd należy również zauważyć i docenić wysiłek Pana mgra lic. Damiana Zakrzewskiego, który przygotował rozprawę doktorską *Rola mediów społecznościowych w wychowaniu do wiary. Studium pastoralne na przykładzie treści katolickich YouTube'a*.

Struktura i treść rozprawy doktorskiej

Główną intencją Autora recenzowanej rozprawy jest „ustalenie poznania roli mediów społecznościowych w wychowaniu do wiary” (s. 18). We wstępie określa, precyzując cel pracy - przedstawienie roli jaką portal YouTube pełni w wychowaniu do wiary. Aby odpowiedzieć na główne pytania badawcze Doktorant dokonuje analizy danych otrzymanych w wyniku przeprowadzonych badań własnych, jak również krytycznej analizy materiałów źródłowych, w tym dokumentów Kościoła, publikacji naukowych, informacji zawartych na stronach YouTube. We wstępie Pan D. Zakrzewski stara się wyjaśnić znaczenie mediów społecznościowych we współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem platformy YouTube, o której popularności decydowała nie tylko możliwość oglądania, ale również udostępniania filmów i innych materiałów w przestrzeni internetowej. Zwłaszcza na początku działalności serwisu YouTube był on również źródłem informacji dla wielu odbiorców. Warto podkreślić, iż Autor dobrze rozumie, że szybkie zmiany społeczno-kulturowe i religijne wymagają podjęcia wyzwania głoszenia Ewangelii z zastosowaniem nowych środków przekazu, a jednym z nich może być platforma YouTube. Mając świadomość różnorodnych przemian zachodzących w postrzeganiu wiary oraz całej rzeczywistości religijnej Doktorant podjął się niełatwych badań nad określeniem znaczenia mediów społecznościowych w wychowaniu do wiary. Pan D. Zakrzewski rozpoczyna od wskazania znaczenia portalu YouTube i wyjaśniania pojęć, jednak we wstępie wyłącznie sygnalizuje, iż termin „wychowanie do wiary” zostanie dookreślony w rozdziale pierwszym. Odwołuje się także do literatury przedmiotu podejmującej zagadnienie wzrostu znaczenia mediów na percepcję współczesnego człowieka, przy czym mimo, iż wskazuje, że istnieje wiele publikacji - z czym należy się zgodzić - podejmujących zagadnienie znaczenia mediów we współczesnej kulturze, to odwołuje się przede wszystkim do pracy Macieja Mrozowskiego (*Przenikanie mediów*) oraz do publikacji autorów

A. Stępek

związanych z UKSW. Ponieważ dysertacja jest przygotowywana w ramach pedagogiki pastoralnej szczególnie ważne byłoby wskazanie publikacji przygotowanych przez teologów pastorałistów, pedagogów chrześcijańskich i katechetów.

Oceniana rozprawa doktorska *Rola mediów społecznościowych w wychowaniu do wiary. Studium pastoralne na przykładzie treści katolickich YouTube'a* składa się z wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu tabel, wykazu rycin i diagramów oraz kwestionariusza badań ankietowych.

O ile w sensie ogólnym struktura rozprawy jest do przyjęcia to jednak zaskakujący wydaje się fakt, że Pan D. Zakrzewski nie uwzględnił rozdziału pierwszego, jako rozdziału teoretycznego - wprowadzającego w badane zagadnienie. Bowiern zarówno struktura prac przygotowywanych w naukach społecznych jak i w teologii pastoralnej winna uwzględniać rozdział teoretyczny, a dopiero później rozdziały, które w oparciu o przyjęte w badaniu założenia metodologiczne, prezentują analizę materiału zebranego w toku badań własnych. Zwłaszcza, że Autor odwołuje się do pedagogiki pastoralnej jako subdyscypliny, z której czerpie założenia metodologiczne. Doktorant wyjaśnia, że „w pracy nie ma oddzielnej części dotyczącej teorii, ponieważ głównym źródłem są wyniki badań własnych poddane analizie statystycznej i interpretacji pastoralnej” (s. 19). Jednak trzeba pamiętać, iż aby dokonać interpretacji pastoralnej potrzebna jest bardzo dobra znajomość teorii, w tym teologii pastoralnej, bowiern interpretacja badań musi być dokonywana w świetle wiary (Objawienie, Pismo święte, Tradycja, dokumenty Kościoła). Zatem refleksja naukowa nad danym zagadnieniem teologii pastoralnej / pedagogiki pastoralnej nie może obejmować tylko aspektu socjologicznego czy pedagogicznego, ale uznanie nauki i działania Kościoła, w świetle której dokonuje się interpretacji badanego zagadnienia. Zatem potrzebne jest uwzględnienie trzech etapów metody teologii pastoralnej (eklezjologiczno-kryteriologiczny, kariologiczno-socjologiczny, prakseologiczno-strategiczny).

W rozdziale pierwszym: „Metodologia i opis merytoryki badań własnych” Pan D. Zakrzewski prezentuje sposób realizacji badań własnych oraz respondentów, następnie podmioty wychowania do wiary, zaangażowanie osób w mediach społecznościowych i podejmowaną w nich tematykę religijną.

W rozdziale drugim: „Wiedza religijna w przekazach YouTube'a” Autor podejmuje kwestie dotyczące wiedzy religijnej prezentowane na platformie YouTube, przy czym należy uznać, że dokonuje analizy treści zawartych na platformie YouTube poprzez stan wiedzy odbiorców treści katolickich oraz ich opinie na temat przekazu tych treści na niniejszej platformie.

W rozdziale trzecim: „Wiara w życiu chrześcijańskim w przekazach YouTube'a” Doktorant ukazuje wyniki badań własnych w zakresie moralności chrześcijańskiej, praktyk religijnych, a także promowania wartości chrześcijańskich na platformie YouTube.

A. Skole

Z kolei w rozdziale czwartym: „Zagrożenia i szanse wychowania do wiary z wykorzystaniem przekazów YouTube'a” Pan D. Zakrzewski prezentuje zmiany dokonujące się w środowisku młodzieży, podejmowane próby promowania chrześcijaństwa w przekazach YouTube i pozytywny wpływ serwisu na wychowanie do wiary. Przyjmując podstawowe socjologiczne wskaźniki postawy wiary / religijności (wiedza, świadomość religijna, praktyki religijne, moralność, wspólnotowość) wydaje się, że w zaprezentowanych rozdziałach brakuje wymiaru wspólnotowego. Być może ten parametr nie wystąpił w przekazach YouTube, ale jeśli tak było to powinno to być zaznaczone w rozprawie doktorskiej.

Na podstawie badań własnych Autor wykazuje, w jakim zakresie przejawy postawy wiary zachowały się i nadal są realizowane u osób, które brały udział w badaniach. Zakładając, że wiara jest łaską otrzymywaną od Boga, jednocześnie należy przyjąć, że wymaga ona zaangażowania ze strony człowieka, zatem konieczne jest tworzenie środowisk sprzyjających przyjęciu wiary, jej rozwojowi i dojrzeniu. Niewątpliwie prócz podstawowych, wymienianych przez dokumenty katechetyczne, środowisk rozwoju wiary, ujawniają się media, w tym portale społecznościowe, jako środowiska przejmujące proces wychowawczy i realizujące go zgodnie ze swoim celem. Wiara osoby idącej za Jezusem Chrystusem wyraża się nie tylko w postaci wiedzy, czy świadomości wiary, ale również w konkretnych, widzialnych działaniach. Stąd wychowanie do wiary jest przede wszystkim troską o rozwój wartości, udział we wspólnocie, uczestnictwo w kulturze przenikniętej chrześcijaństwem, uwrażliwienie na żywą obecność Boga i prowadzenie do ścisłego powiązania codziennego życia z wiarą. Trochę szkoda, że Pan D. Zakrzewski nie skorzystał z publikacji polskich katechetyków (S. Kulpaczyński, K. Misiaszek, Z. Marek, E. Osewska, H. Słotwińska, J. Stala...), którzy precyzowali termin wychowanie do wiary i wskazywali na jego specyfikę.

Pobieżna lektura niniejszej dysertacji mogłaby wskazywać, że Autor skoncentrował się wyłącznie na wybranych aspektach wychowania człowieka do wiary, odrzucając tak ważną w naukach teologicznych formację eklezjalną. Jednak bardziej wnikliwa analiza przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej pokazuje, że Doktorant świadomie wybrał formację człowieka w kontekście mediów społecznościowych, rezygnując ze szczegółowego ujęcia wszystkich aspektów związanych ze wprowadzeniem człowieka do udziału w życiu Kościoła. Wydaje się to być szczególnie uzasadnione faktem, iż formacja eklezjalna jest już potwierdzeniem przyjętej i rozwijanej wiary, a dodatkowo jest często uwzględniana w pracach teologicznych.

Podsumowując należy uznać, że podjęta przez Pana D. Zakrzewskiego w rozprawie doktorskiej problematyka znaczenia mediów społecznościowych w wychowaniu do wiary jest ze wszech miar wartościowa i bardzo istotna z perspektywy zarówno nauk teologicznych jak i pedagogiki. Ważność podjętego w rozprawie zagadnienia należy widzieć również z uwagi na jego

A. Spale

katechetyczny, duszpasterski i społeczny charakter. Na podkreślenie zasługuje bardzo dobra znajomość tematów podejmowanych na platformie YouTube oraz wskazanie możliwości docierania poprzez materiały zawarte na tej platformie do szerokiego kręgu odbiorców.

Struktura dysertacji jest dość przejrzysta i czytelna, ale jak to zostało wspomniane wcześniej, zaskakujący jest brak rozdziału teoretycznego – wprowadzającego, dającego podstawy do interpretacji. Można stwierdzić, że oprócz niniejszej kwestii struktura i treść omawianej pracy jest prawidłowo przygotowana, co świadczy o nabyciu przez Pana D. Zakrzewskiego umiejętności planowania i realizowania pracy doktorskiej.

Aspekty metodologiczne

Przygotowując recenzję rozprawy doktorskiej trzeba się również odnieść do formalnego aspektu pracy. Dysertacja Pana D. Zakrzewskiego liczy 260 stron, co jest zgodne z konwencją rozprawy doktorskiej w dziedzinie nauk teologicznych i społecznych. Recenzowana dysertacja została napisana poprawnym językiem, bogatym pojęciowo, a jednocześnie komunikatywnym i przejrzystym, choć niekiedy w tekście pojawiają się fragmenty pisane językiem popularnym czy publicystycznym („Wiara ma w sobie jednak wiele tajemnic, które wierni chcieliby łatwo pojąć, ale nie jest to w pełni możliwe ludzkimi siłami” - s. 80; „Mimo upływu lat nadal dla wielu wiernych pozostaje tajemnicą, którą ciężko ogarnąć” - s. 81). Dodatkowo Autor nie zawsze potrafi precyzyjnie odnosić się do terminów teologicznych, które niekiedy pojawiają się bardziej w ujęciu popularnym niż naukowym, co powoduje trudności w ich zrozumieniu.

Pojawia się wątpliwość, czy Doktorant odwołuje się do przejawów wiary, czy do wychowania do wiary, bowiem sformułowanie wychowanie do wiary zakłada potencjalność i możliwość procesu przygotowania dzieci, młodzieży i dorosłych do przyjęcia wiary. Natomiast w rozprawie doktorskiej Pan D. Zakrzewski odwołuje się do przejawów postawy wiary w życiu chrześcijańskim, co potwierdzałoby, że wiara została już zainicjowana i rozwija się. Zatem nie tyle następuje wychowanie do wiary, ale wychowanie w wierze lub umacnianie postawy wiary.

Należy docenić, iż każdy rozdział zawiera krótkie wprowadzenie i podsumowanie. Ze względu na fakt, że odbiorcy YouTube'a potrzebują jasnego, krótkiego, czasem „uproszczonego” przekazu, część opisów badań zawartych w rozprawie doktorskiej, także ma charakter bardziej publicystyczny niż *stricte* naukowy.

Autor nie wyjaśnia z jakich metod naukowych będzie korzystać, a jedynie krótko prezentuje zastosowane narzędzie badawcze oraz czas realizacji badań: „badanie zostało przeprowadzone wyłącznie w formie internetowego kwestionariusza w okresie od maja do października 2021 roku” (s. 20).

A. Stępek

Wątpliwość budzi także opis metodologii badań, bowiem Doktorant nie precyzuje problemów szczegółowych badań, a także nie podaje przyjmowanych w badaniach hipotez, co nie oznacza, że szczegółowe pytania się nie pojawiają. Występują one w nawiązaniu do pytań zawartych w narzędziu badawczym, ale nie zostały sprecyzowane jako szczegółowe pytania badawcze. Zastanawia również fakt wyboru płci jako jednego głównego kryterium, zwłaszcza, że w badaniach uczestniczyło dwukrotnie więcej kobiet niż mężczyzn (806 kobiet i 398 mężczyzn). Pojawia się pytanie: dlaczego Pan D. Zakrzewski nie zdecydował się na inne kryteria, np. wieku - przecież odbiór treści teologicznych jest zapewne odmienny u osób starszych i młodszych. Moim zdaniem dodanie kryterium wieku byłoby korzystne dla przyjętych badań i ich charakteru. Trzeba dodać, że w metryczce Autor poprawnie pyta o płeć, miejsce zamieszkania, wiek, strukturę rodzinną, ilość rodzeństwa, „stosunek do wiary katolickiej”, przynależność do wspólnoty katolickiej.

Należy docenić zebrany i dobrze opracowany zestaw bibliograficzny. Niewątpliwą pomocą dla czytelnika rozprawy są przedstawione wykazy tabel, rycin i diagramów oraz zamieszczone narzędzie badawcze. Wykaz skrótów został również dobrze opracowany.

Warto także podkreślić, że uzyskane w badaniach własnych Doktoranta dane pozwalają na ocenę treści publikacji zamieszczanych na platformie YouTube jako zgodnych z nauczaniem Kościoła oraz wpływających na wychowanie do wiary i w wierze odbiorców tej platformy. Oznacza to, że korzystający z treści zawartych na YouTube (przynajmniej na etapie realizowanego badania) mieli szansę nie tylko na pogłębienie treści, ale i odnalezienie pozytywnych wzorców. Zatem uzyskane przez Autora dane stają się cennym źródłem do refleksji nad wychowaniem dla duszpasterzy, katechetów i katolickich wychowawców, którzy dążą do tworzenia jak najlepszych warunków wychowania do wiary i umacniania w wierze. Dlatego byłoby dobrze udostępnić powyższe wyniki badań szerszemu gronu odbiorców.

Mimo zauważonych braków należy podkreślić, że Pan D. Zakrzewski realizując swój projekt badawczy wykazał się umiejętnością analizy i interpretacji otrzymanych danych empirycznych. Rozprawa doktorska ma swoją wartość naukową, co jest także zasługą, znanego ze swego zaangażowania pastoralnego, Promotora.

Należy jednak przyznać, iż poza wskazanymi kwestiami oraz drobnymi potknięciami edytorskimi strona formalna pracy, a zwłaszcza język, jakim została napisana, jest prawidłowa. Jako recenzent niniejszej dysertacji - pomimo wskazanych uchybień - wystawiam pozytywną ocenę stronie metodologicznej pracy, która jest dowodem prowadzonych przez Pana D. Zakrzewskiego poszukiwań i włożonego przez niego wysiłku intelektualnego. Wskazane uwagi krytyczne należy rozumieć jako troskę o wysoką jakość prac przygotowywanych w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

A. Stępień

Pytania do Doktoranta

1. Co należałoby zrobić, aby portale społecznościowe jeszcze bardziej mogły przyczyniać się do budowania chrześcijańskiej tożsamości odbiorców korzystających z ich zasobów?

Wniosek

Przedstawiona do recenzji dysertacja *Rola mediów społecznościowych w wychowaniu do wiary. Studium pastoralne na przykładzie treści katolickich YouTube'a* autorstwa Pana mgra lic. Damiana Zakrzewskiego, ukazująca znaczenie mediów społecznościowych w procesie wychowania do wiary, może przyczynić się do obudzenia zainteresowania omawianą tematyką zarówno teoretyków, teologów pastoralistów, katechetyków, ekspertów w zakresie nauk społecznych, jak i duszpasterzy oraz katechetów. Moim zdaniem niniejsza rozprawa doktorska potwierdza nabycie przez Autora umiejętności tworzenia rozprawy naukowej, systematycznego prezentowania, poszukiwania źródeł i literatury przedmiotu, zebrania danych na podstawie zrealizowanych badań własnych oraz ich interpretacji, co wskazuje na kwalifikacje do uzyskania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauki teologiczne.

Moim zdaniem, pomimo drobnych niedoskonałości, przygotowana przez Pana mgra lic. Damiana Zakrzewskiego rozprawa doktorska, spełnia wymagania stawiane takim pracom. Dlatego wnoszę do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie Pana mgra lic. Damiana Zakrzewskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

